

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд
на доц. д-р Вяра Александрова Ангелова
на тема:
“Българското радио през социализма (1944-1989)”
за придобиване на научната степен “Доктор на науките”

Развитието на българското радио в епохата на социализма (1944-1989) е в голяма степен неизучен научен проблем. Със своя дисертационен труд доц. Вяра Ангелова навлиза в значимо изследователско поле, поставяйки центъра на анализа не около фактичката история на радиото в България, а върху “връзката медия-аудитория-власт” (с. 7). Изследването на доц. Ангелова обхваща един от най-травматичните, исторически близки, а поради това - трудни за изследователска работа периоди от българската история.

Социалистическото минало е предмет на множество научни анализи, проведени в постсоциалистическия период предимно от историци. Дълбочинен историко-социален поглед на българското общество и радио, какъвто доц. Ангелова ни предлага, напълно отсъства в българската научна литература. Често анализите на теми и проблеми от социалистическия период стават предмет на остри полемики и са израз на непримирими гледни точки и интерпретации. Именно в това е едно от най-големите достойнства на анализа на доц. Ангелова – с прецизна аргументация и премерен научен изказ тя успява да представи в дисертационния си труд структурните предимства и недостатъци на изследвания период и да огледа в тях механизмите на практическо функциониране на медийната система, част от която е радиото. Именно “механизмите, по които работи радиомашината” (с. 8), стоят в центъра на анализа.

Българското радио от изследвания период е мислено в своята двойност – от една страна като социалистическо, като обусловено в развитието си от политиките на тотален властови контрол на срасналата се с държавата Българска комунистическа партия (БКП); от друга страна - като практически

излизащо от идеологическата рамка, като преодоляващо, особено през 70-те и 80-те години, стриктните идеологически догми, като част от “общоевропейския радиопейзаж” (с. 14).

Наред с добре познатото и изследвано в редица научни трудове идеологическо влияние на БКП в обществените, а и в медийните процеси, Ангелова отчита и самопораждащите се реформаторски тенденции в самото радио. Именно обвързаните с Партията кадри имат, макар и контролиран, достъп до новаторски за времето източници, материали и образци. Чрез този достъп самите ръководители, редактори и журналисти променят радиото в посока, не винаги съответстваща на предначертаната “отгоре” идеологическа рамка. Редактори и водещи принципно играят по зададените правила, но във всекидневната си работа стигат до границите на самите правила – било в подбора на музика, било в коментари по външнополитически теми, от които слушателят може да се досети за конкретни проблеми в България. В същото време Ангелова ясно отбелязва, че в радиото не съществува активно противопоставяне или системна критика на доминиращите социални практики в българското социалистическо общество. Възникващите в радиото иновации са ефект по-скоро на заобикаляне на стриктните норми и на игра с утвърдените правила, отколкото на процес на целенасочено предефиниране на идеологическата рамка от страна на служителите. Точно този анализ на “взаимното проникване на политическия и професионален дискурс” (с. 15) е централното достижение на дисертационния труд. В общество, в което “всичко е идеология” (с. 71) и в което ограниченията и контролът проникват както в публичното, така и в частното, все пак има място за иновации, разчупване на догми, поставяне в скоби на механизмите на контрол. Не случайно към края на изследвания период “Хоризонт” се оказва една от малкото радиопрограми в Източна Европа с предавания на живо.

Особено достойнство на анализа е, че социалистическият период не се мисли като хомогенен, а се разглежда в неговите етапи на развитие и в неговата вътрешна противоречивост. В изследването са представени вътрешноведомствените и вътрешнопартийните борби за надмощие. Този подход дава не само прецизност на анализа, но и засилва увлекателността на текста.

Изследваният период е изключително обширен във времеви план. Въпреки това анализът е добре подреден и в никаква степен не страда от често срещаната при изследвания на дълги периоди хаотичност. Предметът на изследване е стриктно описан, използваните методи са описани прецизно, употребата им е обоснована. Тематизирани са техните познавателни ограничения. В първата част на дисертационния труд погледът на авторката е насочен към анализ на институционалното реконструиране на институцията Българско радио. На базата на работа с архивни материали се проследяват структурата, програмата, музикалното оформление и общуването с аудиторията. Показани са и ограниченията на архивния подход – неналичието на материали за определени времеви периоди затрудняват изследователската работа. Втората част обхваща анализ на съдържанието на избрани професионални издания. В достъпа до тях се крият възможностите за иновативен подход в работата на журналисти и редактори. Третата част носи обогатяваща смяна на ракурса – на база на разкази на работещи в Радиото се реконструират процесите в институцията в тяхното всекидневно протичане, рутинност, (без)проблемност и интерпретиращо пресъздаване. Особено ценна е рефлексията върху “работата на паметта”, която авторката предлага в началото на третата глава: в разказите за преживяно не се търси “истината”, а “спомена”, пречупен през професионално-биографичните лабиринти и интерпретации на участващите.

Изследването на доц. Ангелова е изключително по характера си, както по отношение на структурирането и обобщаването на емпиричния материал, така и по отношение на интерпретативния подход – авторката в най-добрия смисъл “оставя” емпирията да говори, ненатрапчиво превеждайки ни по дългия път на една ненаписана институционална история.

Разбира се, изследването поражда някои въпроси и критични бележки, на които накратко ще се спра. В текста липсва анализ на съдържанието на програмите на Радиото. С това сякаш възниква впечатление, че изследването е незавършено. Този недостатък обаче е невъзможно да бъде отстранен. Той няма как да бъде отнесен към подхода на доц. Ангелова, тъй като се дължи на липсата на архивни единици, които да бъдат подложени на анализ – за съжаление не съществува пълен архив със записите на радиото. Така от днешна гледна точка няма как да бъде възпроизведено и научно изследвано самото звучене на

Радиото отпреди десетилетия. На това ограничение на съществуващия емпиричен материал доц. Ангелова обръща внимание в текста.

В анализа се отбелязват както проникването на партийната идеология и пропаганда в Радиото, така и механизмите на практическо освобождаване от нея. Неизследвана обаче е темата за обвързаността на работещите в Радиото със службите на Държавна сигурност. Така без емпиричен отговор остава въпросът, дали принадлежността към тези служби е оказвала съществено влияние върху професионалните траектории на работещите в Радиото, или тя бива постфактум интерпретативно надценена и превърната в един от митовете на постсоциалистическите разкази за социалистическото минало?

В тази посока, както и по отношение на провеждане на сравнителни анализи на източноевропейските медии биха могли да се фокусират бъдещи изследователски разработки.

В текста се забелязват някои дребни неточности:

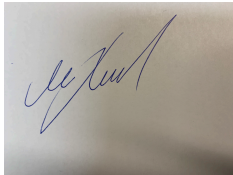
- В глава 2.5.3. не е пояснено на каква база е изчислено съотношението говор – музика. При липсващи архивни материали не става ясно как е проведено това изчисление и дали то не се базира на външни източници, които обаче на това място остават неназовани (с. 98).
- В глава 3 не е описано на какъв принцип са подбрани участниците в интервютата със служители на радиото. Така без отговор остава въпросът защо точно тези емблематични за радиото лица са избрани да участват в изследването, а други не са взели участие?
- Твърдението, че песента на Серж Генсбур и Джейн Бъркин „Je t'aime, moi non plus“ не е излъчвана по Би Би Си „и в САЩ“ (с. 233) не е подкрепено от източници. Отчитайки особеностите на американската медийна среда е трудно да се предположи, че е имало централизирано наложена забрана за излъчването ѝ, или че механизмите на самоконтрол на отделни радиоводещи са сработили в унисон в 51 щата и в стотици частни радиостанции.

Тези въпроси и критични бележки по никакъв начин не омаловажават достойнствата на анализа. А те са безспорни – читатели сме на изключително сериозен и задълбочен изследователски труд, който в същността си представлява значителен научен принос. Авторефератът коректно представя

тезите, съдържащи се в дисертацията. В изследването се съдържат съществени научни постижения, в резултат на които с убеждение препоръчвам да бъде присъдено научното звание “доктор на науките” на авторката доц. Вяра Ангелова.

Карлсруе, 16.12.2019г.

Изготвила становището:

A square image showing a handwritten signature in blue ink on a light-colored background. The signature is stylized and appears to read 'M. Lyakova'.

доц. д.с.н. Марина Лякова